

Памук Орхан Ферит

Біографія

Ферит Орхан Памук (тур. Ferit Orhan Pamuk, 7 червня 1952 Стамбул, Туреччина) — сучасний турецький письменник черкеського походження, лауреат декількох національних і міжнародних літературних премій, в тому числі Нобелівської премії з літератури (2006). Популярний як в Туреччині, так і за її межами, твори письменника перекладені на більш ніж п'ятдесят мов. Відомий своєю громадянською позицією щодо геноциду вірмен і дискримінації курдів у Туреччині, яка не співпадає з думкою офіційних турецьких властей.

Ім'я Орхана Памука — синонім абсолютного літературного успіху, крім високої якості текстів, ще й тому, що він — перший турецький письменник за останні півтисячоліття, по-справжньому здобув визнання у всьому світі і добився найвищої для письменника нагороди — Нобелівської премії. Сам Памук нарікає, втім, що його проза не до кінця зрозуміла читачем, не цілком розкрита, і він, уже маститий письменник, все ще знаходиться в пошуках рідної душі. "Душа сучасного читача стала холодною, а я шукаю вогню", — говорить він.

З романом "Чорна книга", що вийшов на початку 1990-х, Орхан буквально увірвався в світову літературну еліту. У його прозі потужну традицію західноєвропейського роману знайшла вдале поєднання зі східними світосприйняттям, філософією і колоритом, завдяки чому Памук вже сьогодні поставлений в один ряд з Милорадом Павичем і Умберто Еко. При цьому, незважаючи на зовнішню традиційність текстів, літературні критики характеризують стиль Орхана як постмодерністський, а в Туреччині його називають ще більш радикально — авангардним. До слова, український — один з небагатьох європейських мов, на який ще не перекладалися романи Памука, і, тим не менш, Орхан встиг побувати в Києві, відгукнувшись на запрошення свого колеги Андрія Куркова.

Перша книга Памука, що знайшла успіх за межами Туреччини, — "Біла фортеця". У 1990 році вона здобула премію британської газети The Independent. У тому ж році був опублікований один з найвідоміших романів письменника — "Чорна книга", миттєво став бестселером і протягом року переведений на 10 мов. За книгу "Мене звуть Червоний" (1993) письменник був удостоєний найбільшої літературної премії IMPAC — 100 000 євро. У чому ж секрет такого швидкого успіху? Для цього є різні причини. Перш за все, вражає одна особливість його творів. У прес-релізі Шведської Королівської академії (Памук був удостоєний Нобелівської премії в 2006 році) було кілька витіювато сказано, що романіст "в пошуках меланхолійної душі рідного міста знайшов нові знаки для позначення зіткнення і переплетення культур". І це дійсно так. Його романи завжди звернені до представника іншої культури, і це спілкування постає як діалог Сходу і Заходу. Таким чином, мультикультурна установка Памука багато в чому і підкупила читача.

Він народився в 1952 голу в Стамбулі в заможній родині. Його батько був першим виконавчим директором турецького відділення IBM. Майбутній письменник навчався в престижній американській школі, потім — у технічному університеті. Але, захопившись журналістикою, Памук поставив хрест на кар'єрі технічного фахівця. Після закінчення Стамбульського університету, де Орхан освоював спеціальність журналіста, він кілька років викладав в США. З середини 1980-х Памук займається виключно літературою.

Цікава історія походження його прізвища. Колись предки Орхана втекли з Кавказу до Туреччини і оселилися в греко-турецькому містечку Маніса. Сімейство отримало прізвище "Памук" (в перекладі з турецької — бавовна) за занадто світлий колір шкіри, нехарактерний для тих місць.

"Це була типова республіканська сім'я з типовими світськими цінностями: лібералізм, секуляризм, інтерес до чужих культур, — згадує письменник. — Тому мене виховували з "західним" ухилом".

Романіст любить розповідати про витоки добробуту своєї родини і свої дитячі роки. "Мій дід розбагатів в 30-х роках на будівництві залізниць. Він був дуже багатий, але рано помер, а його численні діти бездарно промотали спадок. Після смерті діда всім заправляла бабуся — у неї було четверо дітей, і всі жили у великому будинку в районі Нішанташі. Пізніше будинок перебудували в прибутковий, і всі домочадці, включаючи моїх батьків, розселилися по окремих квартирах — в цьому ж самому будинку. Так що дитиною я жив в звичайному багатоквартирному будинку, а курйоз полягав у тому, що у всіх квартирах мешкали мої родичі. Природно, двері навстіж, і я тинявся з однієї квартири в іншу. Мене балували ... Потім гроші стали танути — ми все ще їли на сріблі, але вже замість сільнички, наприклад, використовували медичну пробірку "і мова зайшла про кредит готівкою під заставу.

Письменником Орхан став багато в чому завдяки своєму батькові, Гюндюз. Коли в 2006 році він отримав Нобелівську премію, то частина лекції, яку він виголосив у Стокгольмі, присвятив батькові. За два роки до смерті Памук-старший передав романістові маленький чемодан, заповнений паперами та записниками. Цей чемодан був знайомий письменникові з дитинства — коли батько повертався з поїздок, Орхан відкривав його і "насолоджувався запахом одеколону і далеких країн".

З одного боку, Орхан побоювався, що написане батьком йому не сподобається. Гюндюз Памук, ймовірно, передчуваючи це, вів себе так, ніби вміст валізи нічого для нього не означає ... З іншого боку, ще сильніше майбутній Нобелівський лауреат боявся дізнатися, що його батько — хороший письменник. Це була якась внутрішня кровна конкуренція. Його лякала можливість виявити, що "всередині батька жив зовсім інша людина, не той жартівник, весело ставиться до життя, яким він завжди здавався".

Памук згадує, що батько ніколи не карав його, не пригнічував свободу і нічого йому не забороняв. Навпаки, завжди шанобливо ставився до своєї дитини, бачив в ньому дорослої людини. Тому не дивний той факт, що в двадцять два роки, закінчивши свій перший роман, Орхан вирішив показати рукопис батька: Думка батька було дуже важливо ще й тому, що, на відміну від матері, він ніколи не противився бажанням

Памука стати письменником. Прочитавши рукопис, батько сказав, що коли-небудь його син отримає Нобелівську премію і зможе купити будинок в Майамі. "Якби не впевненість, яку вселив в мене батько, мені було б набагато складніше стати письменником, зробити це справою свого життя", — зізнається романіст.

Крім того, ще були книги ... Гюндюз Памук мав велику бібліотеку в 1 500 томів. В інтерв'ю письменник не раз зізнавався, що дуже багато чому в житті зобов'язаний цій бібліотеці. Дитиною Орхан любив розглядати книги, мріючи одного разу зібрати свою колекцію — "побудувати свій світ". "Моє головне завдання — не володіти хорошими книгами, а писати хороші книги, — пояснював письменник. — Але для цього необхідно мати доступ до хороших книг ". Будучи вже всесвітньо відомим літератором, Памук не перестає говорити про те, що дванадцять тисяч томів, що складають його бібліотеку, — потужне джерело натхнення. "Хороші книги необхідні так само, як свіжі новини: саме тому я до сих пір прив'язаний до книг". Одне з головних місць в бібліотеці відведено російській літературі, вплив якої досить легко проглядається в його творах: це Достоевський, Толстой, Чехов, Набоков.

В цілому, однак, творча індивідуальність письменника має глибокі національні корені, причому склалося так, що стамбульська субкультура, що з'єднує в собі східне і західне початку, справила на Памука величезний вплив. Це, вкупі з особливостями психології його сім'ї, про що йшлося вище, допомогло Орханові придбати дивовижну стилістичну пластичність, здатність мислити одночасно в двох ментальних площинах. Наявність двох начал в людині або в культурі не є недоліком, — вважає письменник, — навпаки, це перевага. "Набагато страшніше, якщо ви перетворюєтеся в монистическую особистість. Я критично ставлюся до однобокого погляду на світ і вважаю, що Туреччина не повинна належати тільки Сходу або тільки Заходу. Це прямий шлях до фанатизму і ксенофобії ".

Належачи як західної, так і східної традиції, Орхан вільно подорожує між цими двома світами, як за власним дому. Книги письменника є тонкою філігрань, вони ніби зіткані з примхливого переплетення історій і сюжетів Сходу і Заходу, форм і стилів. Саме так постає в його творчості діалог культур.

Позиція письменника зі спірних національних питань зробила його суперечливою особистістю серед співвітчизників. У 2005 році турецький уряд подало на письменника до суду. Приводом послужила фраза з інтерв'ю швейцарському виданню *Das Magazin* в лютому 2005 року: "У Туреччині вбито мільйон вірмен і триста тисяч курдів. Про це ніхто не говорить, і мене ненавидять за те, що я говорю про це ". За словами Памука, після цієї публікації він став об'єктом кампанії ненависті, змушений був покинути Туреччину, але незабаром повернувся, незважаючи на звинувачення і ризик переслідувань.

"Для мене бути романістом — означає вміти творчо реагувати на останні події, — заявляє він. — Є літератори, які говорять: а мені байдуже, що думають критики, читачі. Але це не про мене. У мене бувають різні ситуації, але я ніколи не роблю дешевих ходів — скажімо, нічого не додаю до своїх романів заради кращих продажів в Німеччині або в

Штатах, чи в Туреччині. Я — це просто я ".

Мудрість Памука — не просто вроджена якість, воно завойовано душевним працею, особливим ставленням до світу, пробудившись в письменника після освоєння їм релігійних практик Сходу. "У 1985 році моя дружина отримала стипендію в Колумбійському університеті, і ми поїхали в Штати на три роки, — розповідає Орхан. — Раптом, несподівано для себе, я почав читати суфійську поезію, цікавитися ісламським містицизмом. На щастя, в бібліотеці Колумбійського університету був величезний турецький відділ. І тоді я відкрив заново ісламську літературу. Я читав суфійську поезію запоем, насолоджуючись сюжетами, алегоріями, майже борхесіанські історіями. Тоді ж я звернув увагу, що структурно європейська і ісламська середньовічна література дуже схожа ".

Відразу Памук настільки "пішов" в суфізм, що навіть кинув палити! Треба сказати, в цьому своєму захопленні Орхан потрапив в точку. По крайній мере, стародавні духовні практики допомогли йому вийти на новий рівень майстерності. Відкрити для себе турецьку літературу — все одно, що знайти скарб або виявити потаємну скарбницю Тут і історія, і особлива національна культура, і колорит побуту, де сюжети подані яскраво, самотньо, з особливим артистизмом. Той же артистизм, прагнення драматургічно урізноманітнити ситуації, характери, тему в цілому — все це становить творчу індивідуальність Орхана. Його книги — це атмосфера конкретного місця, наповненість його особливим містичним сенсом, щось на кшталт "намоленості". "Енергія опису", як визначає свій стиль сам Памук.

Що й казати, Орхан зробив для стамбульського "культурного міфу" приблизно те ж, що Андрій Білий — для Петербурга, Джойс — для Дубліна. Дія майже всіх книг Памука відбувається в Стамбулі. Воістину, це письменник, який оспівав своє рідне місто — правда, з несподіваного боку. Так, книзі "Стамбул. Місто спогадів" поданий епіграф — рядки турецького поета: "Лише той пейзаж гарний, що навіває смуток ". На переконання Орхана, Стамбул — дуже меланхолійний місто, а смуток — головне почуття, яке він народжує. Сучасний Стамбул, по Памуку, — чорно-білий, свинцево-сірий. "Коли в похмурі ранкові години або в дощові і вітряні ночі, — пише Памук, — я бачу зграї чайок, що сидять на куполах мечетей, брудне повітря, пічні труби, які викидають брудний дим, іржаві сміттєві баки, пустельні і занедбані зимові парки і сади, в мені народжується чорно-біле, гірко-радісне почуття. Зустрічаються тут і там розбиті джерела, в яких вже кілька століть НЕ дзюрчить вода; лавки, що виникають на околицях навколо старих великих мечетей, на які ніхто вже не звертає уваги; зграйки школярів в чорних фартухах і білих комірцях, висипають з дверей початкової школи; навантажені вугіллям втомлені старі вантажівки; потемнілі від старості, пилу і порожнечі приміщення бакалійних крамничок; маленькі кав'ярні, в яких сидять сумні безробітні; горбаті, похилені тротуари; кипариси, які здаються мені не темно-зеленими, а чорними; расползшієся по схилах пагорбів старі кладовища; напівзруйновані міські стіни, схожі на мощені бруківкою вулиці, поставлені набік; фасади кінотеатрів, з часом стають якимись невловимо однаковими; магазинчики, в яких продається органічна

косметика; продавці газет, які стоять на тротуарах; п'яниці, бродять опівночі по вулицях; тьмяні вуличні ліхтарі; пароплави міських ліній, що ходять по Босфору; дим, що піднімається з труб, і вкриває місто сніг, — ось він, мій чорно-білий Стамбул".

Це дивне відчуття — туги, Сплін навпіл з гірким щастям — справді зближує романи Памука з творчістю російських письменників.

Створення книги Памук порівнює з плаванням корабля — спочатку "капітан" — пісатель створює карту подорожі, намічає порти, куди зайде корабель, вантажі, які він візьме на борт. Іноді судно потрапляє в жорстокий шторм, що збиває з наміченого шляху, але, можливо, новий шлях буде краще і варто підкоритися волі стихії. Буває, що плавання завмирає — штиль! — і капітан робить все можливе, щоб знову напружити вітрила. І так — розділ за розділом ... Кожну главу своєї книги Памук пише гладко, красиво, образно, із захопленням. Віртуозно оркестроване оповідання, то відволікаючись в сторону і через кілька глав як би спохвативаясь, то роблячи помилкові ходи і тут же посміявся над собою, дрейфуючи з другої частини в першу і навпаки, епізод за епізодом набирає широти й сили ...

Ось що говорить письменник з приводу таємниць своєї майстерності: "Ще в юності я виявив, що можу придумати історію, роман, лише дивлячись на деякий набір речей, самих звичайних предметів. Російський літературознавець Віктор Шкловський з цього приводу писав, що сюжетної вважається лінія, яка об'єднує всі питання і теми, порушені в романі. І якщо ми, вибравши навмання кілька предметів і поклавши їх перед собою, намагаємося поєднати їх однією історією, — значить, роман вже розпочато".

І далі Орхан Памук говорить щось важливе і наріжне для своєї творчості. "Найголовніше для мене — відчувати ніжність по відношенню до характеру, про який я пишу. Це основна умова для того, щоб стати письменником, — ставитися до свого персонажу з добротою і любов'ю. Інакше не варто й братися! Завдання письменника полягає в тому, щоб поставити себе на місце іншого. І, врешті-решт — по крайній мере, я можу сказати це про себе, — людина починає відчувати себе схожим на свого персонажа".

Якщо говорити про інші джерела натхнення, їх слід шукати в живопису. "Я дуже люблю натюрморти голландських художників в стилі *vanitas*, символіка яких — черепа, годинник, що тануть свічки, — зізнається письменник. — Своєю художньою формою вони нагадують про швидкоплинність життя. Подобаються картини французького художника XVIII століття Жана Батіста Симеона, натюрморти Сезанна, полотна Бальтюса, Марселя Дюшана і Джозефа Корнелла, яким вдалося виявити приховану поезію предметів".

Ще одна його пристрасть — малювання картин. Власне, в юності він мріяв стати художником. Не так давно, будучи в Америці, він вирішив згадати старе заняття: купив папір, пензлі, фарби і з головою занурився в роботу, відпочиваючи від літературних праць. "Я переконаний, що між живописом і прозою існує тісний зв'язок. Коли я малюю, то відчуваю щастя, але письменницька творчість все одно має для мене першорядне значення", — стверджує він.

Схоже, Орхан ні за що не погодився б з тим поширеною думкою, що як тільки суспільство остаточно модернізується і позбудеться від забобонів, не буде більше красивих історій. "Я пишу про любов, — ось вердикт літератора, який він виносить собі сам. — Останню тисячу років люди тільки і говорять, що красиві історії про кохання вмирають, але кожне нове покоління створює свої власні. Або ще — що, мовляв, коли людина старіє, він втрачає здатність любити. Це, безумовно, не так. Я знаю це напевно, не дивлячись на те, що щасливим мене робить дуже небагато речей у світі. Мое щастя — це моя дочка. Щастя — написати хорошу сторінку. І тільки. Навіть дочка знає: мої депресія і поганий настрій означають лише одне — сьогодні сторінка не вдалася".